

ЧИСТИОТ УМ И ИМАГИНАЦИЈАТА – ЛОКАЛНА УМЕТНОСТ - СВЕТСКО БОГАТСТВО КОНТЕКСТУАЛНА ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА

автор: **Даниел Петровски**

Магистранд при Институт за фолклор “Марко Цепенков”

Емоциите, чувствата и мислите отсекогаш се искажувале на различен начин, како во минатото така и сега. Сакајќи да ја искажат својата емоција кон општеството, употребата на медиумот „уметност“ како средство за споделување на внатрешната експресија претставувала сатисфакција за Шекспир, Пикасо, Моцарт и други уметници. Најчесто, мотивите за уметноста произлегувале од народното живеење и секојдневието на обичниот човек. Со тек на времето, таа локална култура, на пример, кај Англичаните преку драмите на Шекспир, стана колективна и со процесот на романтизмот и класицизмот, стана и национална идентификација. Во овој контекст би го споменал и примерот со сликата на Леонардо да Винчи, кој ја насликал својата бремена сопруга Лиза дел Џокондо по претходна нарачка од некој богат аристократ од Фиренца. Емоцијата и љубовта кон својата жена, пренесена преку маслени бои врз табла од топола во текот 16 век, “Мона Лиза” стана најпознато светско дело во сликарството, но истовремено и национално и светско богатство. Ова го велам во контекст на општествената уметничка творба чие потекло отсекогаш доаѓала од локалните средини. Во минатото, националните општества, како на пример англиското, италијанското, француското и шпанското, културно се развиваа преку уметноста на делата на големите уметници кои во современоста стануваат и светски ликови.

Состојбата со уметноста кај Ромите, низ историјата бележи неколку значајни уметници кои оставија силен впечаток во европската култура кон крајот на 19 и почетокот на 20 век. Од нив може да ги издвојваме Чарли Чаплин (филмска уметност, Англија), Џанго Реинхард (музичка уметност, Белгија), Јоакин Кортес (танцова уметност “фламенго”), Пана Цинка (музичар виолинист од Унгарија) и многу други артисти чии што дела имаат висока оценка кај критичарите. Современата уметност кај ромската популација во Северна Македонија, започна да се развива после 40-те години од минатиот век. Формирајќи го КУД “Пхралипе” (мак. Братство), се разви фолклорната дејност а преку неа и уметноста на пишаниот збор. Во оваа рамка, особено би ги истакнал почетниците на современата ромска литература како што се Шабан Иљаз, Дисоран Зекир, Јусуф Сулејман, Азиз Селим, Ибраим Џемаил, Севдија Демирова Абдулова и други.

Драмската уметност започна импулсивно да се развива со формирање на театарот “Пхралипе” чиј режисер беше Рахим Бурхан, човек кој остави длабоки корени во драмската и театарската уметност во поранешна Југославија и во Европа. Неминовно, најголем придонес во развојот на ромската музичка уметност остави примадоната Есма Реџепова, чии дела и музика се вбројуваат меѓу најдобри 50 на светско ниво. Исто така би сакал да го споменам и единствениот Ром диригент во македонската филхармонија Џијан Еминовски кој на импресивен начин ја пренесува не само ромската, туку и светската музика низ концертните сали во Европа. На крајот од редоследот, но не помалку важен, е и уметникот и вајарот Оскар Мамут.

ПРИМЕР ЗА ПРИМЕР – КАЗИМ ДУРМИШ

За жал, мора да се признае дека сепак уметноста кај Ромите во Македонија се уште е на ниско ниво. Овој проблем може да се согледа низ призмата на немање кадровски професионален потенцијал и недоволната промоција на уметниците. Потребна е институционализација на ромската уметност за да стане видлива и надвор од локалното население. Статистички гледано, кадровската подготвеност е минимална а дел од ромските уметници, својот пат успешно го трасираат во европските земји.

Современиот живот на ромската заедница, многупати, е отсликан преку перото и замислата на сликарот Казим Дурмиш, уметник од Македонија, кој својот пат го продолжи во Белгија. Ди-

пломирал во Скопје 2011 година на факултетот за ликовни уметности. Неговата имагинација креирана од мотивите на ромското секојдневие ја претставил на неколку пати, организирајќи самостојни изложби во Скопје и во Брисел. Учествовал на многу копродукциски проекти каде неговите дела биле претставени пред европската публика во Тирана, Брисел, Лесковац, Милано. Интересно е тоа што Дурмиш К. можеби е и единствениот Ром чија што уметничка рака директно учествувала во креацијата на еден споменик во рамките на проектот Скопје 2014. Освен со сликарството, Казим Дурмиш омилено уметничко изразување му е и вајарството а од таа област може да се пофали со многу создадени дела, меѓу кои и ликот на Есма Реџепова,

скулптура поставена во нејзиниот музеј. Според него, потенцијал за уметност има кај ромската заедница бидејќи знае да го искаже својот став на уметнички начин. За списанието РОМА ИНДЕКС вели дека патот до успехот е тежок но упорноста на уметникот, а со тоа и исполнување на сопствената внатрешност, секогаш се исплаќа.

„Кодовите и знаците кој уметникот ги пренесува преку своето дело често се препознаени од страна на ромската публика, било да се тоа апстрактни имажинации или кодови кои имаат хумор или сатира. Ромската заедница знае и подржува уметност, но потребна е поголема институционална поддршка за целовит развој“ – вели Ќазим Дурмиш.

КАДРОВСКИ ПОТЕНЦИЈАЛ V.S. ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА

Во изминатите три години (2016, 2017, 2018) од сите дипломирани 71 студенти Роми, само 4 завршија факултет кој има уметнички дискурс. Интересен е и податокот дека, во академската 2018/19, од вкупно запишани 70 студенти во прва година на студии само двајца студираат уметничка насока (музичка академија). Од податоците може да се види дека интересот за запишување и студирање на уметничките насоки е сведен на минимални нумерации кои даваат основа за понатамошно истражување на состојбата преку други дисциплини.

Здружението “Ромаверзитас” во последните неколку години активно дава поддршка на ромските средношколци и студенти без разлика на нивниот профил на студирање. Од таму велат дека преокупацијата на општеството со проблемите од секојдневното го делегираат патот и при профили-

рањето на студиите и преку тоа да се изнајде побрз начин кој ќе обезбеди финансиска стабилност и иднина кај самите студенти и нивните семејства.

“Мал е бројот кои учат и студираат во уметничките насоки. Лица кои се талентирани за уметноста, студираат или учат сосема друго, а нивниот талент ко интерпретираат како хоби но не и како професија. Имаат страв дали ќе имаат сигурна иднина во уметноста, дали би се вработиле на областа со која ќе се стекнат со називот на дипломирањето.” вели Шенас Имер, административен асистент во Ромаверзитас.

Институционализација на ромската уметност во Северна Македонија, се уште, е тема во неформалните разговори меѓу државните институции а најмногу разговарано за време на кампањите на политичките партии за да се добие глас повеќе од ромската заедница. Но, исто така мора да се признае дека и интересот на меѓународната заедница (ЕУ и НВО), вклучувајќи ги стратегиите за инклузија на Ромите на европско ниво, не ја прокламираат идејата за културна и уметничка еманципација на Ромите, секогаш бележејќи го тој приоритет како незначаен и помалку битен за севкупна интеграција во општеството.

Реализација на ромската култура и уметност во Северна Македонија, финансиски е поддржана од страна на Министерството за култура преку минимални проекти кои не можат да ја задоволат авторската компетенција а уште помалку за реализација и промоција на делата.

Ќе се најде ли можност и модел за инклузијата на ромската уметност во институционализирана форма? Ќе се овозможи ли делото на ромскиот уметник да биде национално богатство како „Ромео и Јулија“ на Шекспир во Англија или „Мона Лиза“ на „Леоданрдо да Винчи“ во Италија и Франција? Ова се сериозни прашања кои одат во насока на градење на колективен идентитет неопходен за зачувување на свеста за битието на ромската заедница.

